

Ks. prof. dr hab. Stanisław Nabywaniec
Uniwersytet Rzeszowski

Recenzja dorobku naukowego w postępowaniu habilitacyjnym dr Doroty Rudnickiej-Kassem

1. Przygotowanie merytoryczne

1.1. Studia

Doktor Dorota Rudnicka-Kassem jest absolwentką Instytut Filologii Orientalnej w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (1977), gdzie uzyskała magisterium w zakresie filologii arabskiej. Odbiła również studia doktoranckie w Institute of Islamic Studies w Uniwersytecie McGill w Montrealu (1992), uzyskując tam stopień naukowy doktora filozofii. W obu uczelniach zajmowała się językiem arabskim oraz problematyką literatury arabskiej i z tym obszarem zainteresowań związane były obie prace – magisterska i doktorska. Zarówno podczas studiów jak i pracy zawodowej pogłębiała badania dotyczące języka i literatury arabskiej oraz islamu i cywilizacji muzułmańskiej na Bliskim Wschodzie, z uwzględnieniem Egiptu. W krąg zainteresowań naukowo-badawczych islamu oraz historii pluralistycznej cywilizacji muzułmańskiej weszła dr. Rudnicka-Kassem podczas studiów oraz pierwszych lat pracy zawodowej w kanadyjskiej uczelni, gdzie między innymi podjęła współpracę z historykiem świata muzułmańskiego, profesorem Donaldem P. Little. W Montrealu odbyła roczny kurs *Islamie History: Medieval Period* oraz uczestniczyła w seminarium *Arabic Historiography*, zapoznając się z materiałem źródłowym i analizując wybrane teksty kronik arabskich oraz teksty kolekcji *Haram* z XIII-XV w. jej egzamin doktorski obejmował również *Islamic History*.

Z czasem, bazując na dotychczasowych badaniach, Habilitanta zmieniała swe zainteresowania badawcze i od kilkunastu lat głównym obszarem jej zainteresowań jest przebieg dialogu międzyreligijnego i międzykulturowego pomiędzy chrześcijaństwem w wydaniu katolickim oraz związaną z nim kulturą łacińską a islamem oraz kwestie styku islamu z kulturą i światem zachodnim, głównie euro-atlantyckim.

1.2. Doświadczenia badawcze

Dużym doświadczeniem w poznawaniu głównie literatury pięknej i naukowej dotyczącej świata islamu była dla Habilitantki praca w posiadającej ponad 150 tys. tytułów Bibliotece Instytutu Studiów Islamistycznych (1985-1990) związana z informacją o zbiorach i katalogo-

waniem, zawierającej zbiory liczące. Wykorzystałą szansą bezpośredniego zetknięcia się z problematyką badawczą było roczne stypendium naukowe w Egipcie, ufundowane przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego.

1.3. Dydaktyka

Problematyka historii cywilizacji muzułmańskiej była i jest obecna w pracy dydaktycznej prowadzonej w Instytucie Studiów Islamistycznych Uniwersytetu McGill w Montrealu, w Papieskim Uniwersytecie Jana Pawła II w Krakowie, w Krakowskiej Akademii im. A. Frycza Modrzewskiego, oraz w Instytucie Bliskiego i Dalekiego Wschodu Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

W swym bogatym doświadczeniu dydaktycznym w kraju i za granicą dr Rudnicka-Kassem ma takie przedmioty jak: *Cywilizacja muzułmańska*, *Współczesna historia Bliskiego Wschodu*, *History of the Middle East 1798-1918*, *History of the Middle East 1918-1945*.

Prowadziła również wykłady związane tematycznie z dialogiem międzyreligijnym i międzykulturowym pomiędzy chrześcijaństwem oraz kulturą łacińską a islamem: *Droga dialogu w najnowszej historii stosunków chrześcijańsko-muzułmańskich*, *Ruchy reformatorskie w islamie*, *Muslim societies in the Western World*.

2. Publikacje naukowe

2.1. Publikacje zwarte

2.1.1.

Problematyka prowadzonych nurtów badawczych jest obecna także w publikacjach dr Rudnickiej-Kassem. Za wiodącą publikację D. Rudnickiej-Kassem, która w poprzednim systemie nadawania stopnia doktora habilitowanego określona byłaby mianem książki habilitacyjnej, należy uznać *John Paul II, Islam and the Middle East. The Pope's Spiritual Leadership in developing a Dialogical Path for the New History of Christian-Muslim Relations*, Księgarnia Akademicka [Kraków 2012], recenzowana przez ks. prof. dr. hab. Krzysztofa Kościelniaka – historyka i politologa zajmującego się Bliskim wschodem, ss. 244, w języku angielskim.

Publikacja ta składa się ze spisu treści, podziękowania, wprowadzenia, omówienia metodologii i stanu badań, pięciu rozdziałów dzielących się na kilka do kilkunastu zatytułowanych bloków problemowych i podsumowaniem, zakończenia w formie konkluzji, bibliografii zawierającej wykaz źródeł podstawowych, wykaz źródeł pomocniczych, wykazu literatury uzupełniającej (w odniesieniu do źródeł), indeksu nazwisk oraz indeksu miejscowości. Nie posiada natomiast ta publikacja streszczenia ani w języku angielskim, ani innym współczesnym języku, chociażby w języku polskim, wszak książka została wydana w Polsce.

Pierwszy rozdział *Chrześcijaństwo i Islam: od niechęci i niewiedzy do budowania mostów pojednania i zrozumienia* Autorka rozpoczyna od zaprezentowania kilkunastowiekowej historii stosunków chrześcijańsko-muzułmańskich. Omawia średniowieczne polemiki i spory chrześcijaństwa z islamem, wskazując iż był to proces wychodzący od walki i zmierzający docelowo do wyrafinowanej wymiany argumentacji. Omawia tu również działalność misyjną Kościoła w średniowieczu, prowadzoną z nadzieją na budowanie mostów wzajemnego porozumienia i pojednania. Przechodząc do epoki renesansu wskazała na przejawy w dążeniu do poznania, pragmatyzmu i tolerancji renesansowej Europy w odniesieniu do islamu. Proces poznania islamu kontynuowany był w następnej – w oświeceniu, kiedy to, jak wykazuje Autorka kładziono nacisk na zdobycie wiedzy z bezpośrednich źródeł. Oświeceniowy program zbliżenia do islamu przewidywał w perspektywie czasu bezpośrednie poznanie islamu w jego naturalnym środowisku. Wieki XIX i XX Autorka ukazuje jako okres postępu w prowadzeniu systematycznych badań nad islamem.

Analizując tę niełatwą przeszłość na przestrzeni kilku okresów historii Autorka doszła do wniosku, że w tej przeszłości można zauważyć stopniową ewolucję chrześcijańskiego postrzegania islamu – od odrzucenia i potępienia przez różne próby do badania religii, do bardziej obiektywnego poszukiwania wspólnych cech, które mogłyby umożliwić wzajemne zrozumienie. Podjęta zaś dyskusja odsłania szereg chrześcijańskich głosów wyrażających bardziej pozytywny stosunek do muzułmanów i uwzględniających potrzebę dialogu i współpracy. Stopniowa, ale znacząca zmiana w postrzeganiu islamu doprowadziła do budowy mostów wzajemnego zrozumienia. Koniec XX w. ukazała jako świadka długo oczekiwanych i obiecujących postępów. Nie podjęła natomiast Autorka wątku procesu – i jego kierunku – lub też braku takiego procesu islamu w odniesieniu do chrześcijaństwa i Kościoła, co mogłoby być bardzo ciekawym problemem badawczym.

Drugi rozdział rozprawy – *Dialogiczne podejście do islamu: Kościół katolicki i jego misja w świetle Soboru Watykańskiego II i pontyfikatu Pawła VI* prezentuje inicjatywy w relacjach chrześcijańsko-islamskich sprzed Vaticanum II i wskazuje na encyklikę Jan XXIII *Pacem in terris* jako pomocne narzędzie wspomagające rozumienie praw człowieka i wolności religijnej przez stronę katolicką. Z tej samej perspektywy spogląda na dokumenty Vaticanum II, odwołujące się do dialogu międzyreligijnego oraz na osobę papieża Paweł VI przez pryzmat jego dialogicznej inicjatywy dotyczącej islamu i muzułmanów. Milczy na tomista Autorka w kwestii obecności lub braku podobnych procesów w islamie.

Otwarcie nowego rozdziału w historii stosunków chrześcijańsko-muzułmańskich: Znaczenie, fundamenty, cele i działania Jana Pawła II w dialogu z wyznawcami islamu, to tytuł ko-

lejnego rozdziału rozprawy. Doktor Rudnicka-Kassem zwróciła w tym rozdziale uwagę na trzy charakterystyczne fazy dialogu: zrozumienie istoty Kościoła w dialogu; wypracowanie przez papieża własnej ścieżki dialogu; wykorzystanie metody dialogu w rozwiązywaniu problemów współczesnego świata. Dalej ukazała podstawy i znaczenie oraz cele dialogu, jak również dynamikę i praktykę dialogu a także różnice i przeszkody w jego prowadzeniu. Znowu zabrakło opcji z perspektywy islamu – jak w świecie islamskim kształtuje się ten dialog.

Czwarty rozdział nosi tytuł *Jan Paweł II, a kwestia wolności religijnej na Bliskim Wschodzie: Kwestia Jerozolimy i ochrony mniejszości chrześcijańskich w krajach muzułmańskich*. Na początku tego rozdziału Autorka zarysowała stanowisko Stolicy Świętej w kwestii Jerozolimy i innych miejsc świętych dla chrześcijan, przed Vaticanum II. Następnie wskazała na dążenie Pawła VI do wypracowania specjalnego statusu dla Jerozolimy i miejsc świętych i nawoływanie Jana Pawła II, skierowane do wyznawców judaizmu, chrześcijaństwa i islamu do pokojowego współistnienia w Ziemi Świętej, pod hasłem „budowanie poszanowanie mniejszości warunkiem pokoju”. Omówiła zatem dialogiczną misję podjętą przez Jana Pawła II w celu ochrony mniejszości chrześcijańskich na Bliskim Wschodzie.

Ostatni rozdział: *Uczestnictwo w rozwiązywaniu problemów politycznych na Bliskim Wschodzie: dążenie Ojca Świętego do dialogu i pokojowego rozwiązania na objętych konfliktem obszarach palestyńsko-izraelskich oraz wojną w Libanie i Iraku* podkreśla zaangażowanie Stolicy Apostolskiej w problemy polityczne Bliskiego Wschodu przed pontyfikatem Jana Pawła II – w konflikt izraelsko-palestyński i wojnę w Libanie. W dalszej części ukazała zaangażowanie Jana Pawła II w walkę o sprawiedliwość i pokój na Bliskim Wschodzie. Rysując wydarzenie izraelskiej inwazji na Liban i problem Autonomii Palestyńskiej ukazała jednocześnie wysiłki dyplomatyczne Jana Pawła II. Aby zapobiec wojnie w Zatoce Perskiej w 1991 r. papież podjął się wówczas zadania wypracowania oficjalnych stosunków Watykanu z Izraelem oraz z przedstawicielami narodu palestyńskiego. W ocenie Autorki papież przedsięwziął próbę złagodzenia konfliktu palestyńsko-izraelskiego, i rozwiązania kwestii palestyńskiej. W to przedsięwzięcie wpisała Jubileuszową Pielgrzymkę papieską do Ziemi Świętej. Rozważania w tej kwestii dr Rudnicka-Kassem zakończyła analizą papieskiej inicjatywy i protestu przeciwko wojskowej interwencji w Iraku.

Autorka podejmując temat Jan Paweł II a islam i kwestia bliskowschodnia stara się wykazać, że papież angażując się w kwestii konfliktu palestyńsko-izraelskiego, potępił zarówno izraelskich ataków na palestyńskich miast i palestyńskich działań terrorystycznych, podkreślając, że takie działania z pewnością nie przyczynią się do rozwiązania konfliktu, ale raczej do jego eskalacji. Zdecydowanie sprzeciwiał się wojnie w Zatoce Perskiej w 1991 r., jak rów-

niez interwencji wojskowej w Iraku w 2003 r. Wskazał wielokrotnie, iż wojna z jej tragicznymi konsekwencjami nie może być „po prostu kolejnym sposobem, na jaki można zdecydować się w celu rozstrzygnięcia sporów między narodami”. Według Autorki ostatecznym celem zaangażowania Jana Pawła II w rozwiązaniu społeczno-politycznych i religijnych kłopotów Bliskiego Wschodu był pokój i bezpieczeństwo w tym obszarze, a najważniejsze ścieżki prowadzące do spełnienia tego celu był, według Ojca Świętego, to dialog Kościoła katolickiego z islamem i judaizmem. W tym też celu spotykał się wielokrotnie z muzułmańskimi i żydowskimi przywódcami politycznymi i duchowymi i docierał ze swym przesłaniem w tej kwestii do zwykłych ludzi podczas swoich pielgrzymek do krajów Bliskiego Wschodu. Wzywał również uczestników różnych konferencji i spotkań, by nie szczędzili wysiłków w promowaniu dialogu międzyreligijnego i współpracy oraz zachęcał wyznawców różnych religii, aby wyrazili swoje zaangażowanie w modlitwach o pokój w regionie. Dla Autorki nie ma wątpliwości, że szczerzy dialog międzyreligijny prowadzony przez Jana Pawła II spowodował wiele pozytywnych zmian na Bliskim Wschodzie. Jego systematyczne, trwałe i nieustrudzone zaangażowanie w rozwiązywanie konfliktów Bliskiego Wschodu przyczyniło się w znacznym stopniu do łagodzenia społeczno-politycznych i religijnych napięć, a społeczność międzynarodowa podjęła pod wpływem papieża wiele działań i inicjatyw stabilizujących sytuację.

Jako cel swojej pracy dr Rudnicka-Kassem określiła przedstawienie historii dialogu Jana Pawła II z islamem i muzułmanami, koncentrując się na jego roli w rozwiązaniu społeczno-politycznych i religijnych kłopotów w regionie Bliskiego Wschodu. Dialog Jana Pawła II z wyznawcami islamu umieściła w szerokim kontekście historycznym ukazując go jako *continuum* stosunków chrześcijańsko-muzułmańskich.

Pomysł, aby zaangażować się w badania, których owocem jest ta książka zrodził się po przeczytaniu książki Jana Pawła II *Przekroczyć próg nadziei*, gdzie odnalazła słowa o dialogu, szacunku i tolerancji, w duchu deklaracji Vaticanum II *Nostra aetate*. Ważną też rolę odegrał jeden rok pobytu w Egipcie (1978-1979), w środowisku muzułmańskim, gdzie doświadczyła z „pierwszej ręki” podobieństw i różnic pomiędzy chrześcijanami i muzułmanami. Duży wpływ na Autorkę miały też studia i praca w Instytucie Studiów Islamskich na Uniwersytecie McGill, znanym z wyjątkowego podejścia wielokulturowego, w którym studenci i naukowcy z całego świata codziennie żyją w dialogu życia i dialogu ekspertów. Omawiana zatem praca jawi się jako owoc wieloletniego procesu badań i przemyśleń.

Autorka zauważa, że wśród wielu książek i artykułów napisanych na temat Jana Pawła II, nie ma wiele o prowadzeniu przez papieża dialogu z islamem i muzułmanami, czy jego zaangażowaniu w rozwiązanie problemów bliskowschodnich, prze co ten znaczący aspekt

dokonań Jana Pawła II wciąż pozostaje mało niezbadanym obszarem i wymaga dalszej dyskusji naukowej. W swojej pracy starała się zatem dokonać analizy rozwoju dialogu Jana Pawła II z islamem i muzułmanami, ukazując wyjątkowość jego dialogicznej ścieżki i dialogicznych środków w rozwiązywaniu politycznych i religijnych napięć na islamskim Wschodzie. Podjęcie zaś tak ważnego aspektu pontyfikatu Jana Pawła II ukazanego w historycznym *continuum* stosunków chrześcijańsko-muzułmańskich jest jednym z podstawowych zadań historyków zajmujących się najnowszymi dziejami i procesem budowy dialogu z islamem.

W wizji stosunków chrześcijańsko-muzułmańskich Jana Pawła II, prowadzenie dialogu dla osiągnięcia duchowej jedności winno opierać się na wierze i wspólnych wartościach duchowych. Autorka uważa, że historyczne znaczenie w tym dialogu budowanym poprzez papieża ma fakt uwzględnienia w nim czynników gospodarczych i politycznych które winny zostać rozwiązane na bazie moralności, etyki i relacji międzykulturowych chrześcijan i muzułmanów. Celem dialogu międzyreligijnego Jana Pawła II, co stara się ukazać w swej książce dr Rudnicka-Kassem, było zdystansowanie się od etnorelatywizmu i wybranie kierunku panspirytyzmu. Strategia dialogiczna Jana Pawła II, miała zatem na celu rozbudzenia jak największej na wrażliwość moralnej i zwiększenie świadomości ludzi na temat etycznego wymiaru swoich decyzji i działań.

Za jedno z wyzwań metodologicznych dla Autorki było dokonanie wyboru pism Jana Pawła II, czyli doboru właściwych źródeł. Doboru tekstów dokonała Autorka na drodze analitycznej a nie interpretacyjnej papieskich tekstów. Wybór takiej metodologii uzasadnia tym, iż odzwierciedla ona jasność pisemnej wypowiedzi Jana Pawła II, a założenie, że Jan Paweł II, jako charyzmatyczny przywódca duchowy, sięgał po duchową strategię podczas i rozwijania i wykorzystywania swoich umiejętności przywódczych i dostosowywania ich do współczesnych mu wydarzeń. Zarówno dobór tekstów jak i ich analiza stanowią próbę przedstawienia duchowego przewodnictwa papieża w dialogu międzyreligijnym chrześcijan i muzułmanów. Autorka dochodzi do wniosku, że niestrudzone wysiłki papieża przekraczały ramy konfesyjne i zmierzały do wdrożenia międzywyznaniowego dialogu w rozwiązywaniu problemów społeczno-politycznych i gospodarczych Bliskiego Wschodu. Zadanie ukazanie tej influencji wymagało zdaniem Autorki poszerzenia perspektywy analitycznej, co osiągnęła poprzez dodanie tła historycznego i krótkiego kontekstu politycznego. Oryginalne teksty Jana Pawła II połączyła z innymi źródłami i opracowaniami specjalistów w pokrewnych dziedzinach. Autorka wybrała drogę ukazywania problemów w ujęciu chronologicznym idąc historycznie udokumen-

towanymi śladami Jana Pawła II w dialogu z islamem. Takie ujęcie jest konsekwencją pierwszego podejścia metodologicznego – dokonanego wyboru i jego aspektywności.

Publikacja zatem co do pierwotnych źródeł jest oparta na wyborze z magisterium Jana Pawła II i innych pism odnoszących się do dialogu międzyreligijnego, dialogu z islamem i muzułmanami, oraz do zaangażowania się papieża w rozwiązywanie społeczno-politycznych i religijnych konfliktów Bliskiego Wschodu. Osobę Jana Pawła II oraz jego „działania i myśli” w odniesieniu do jego duchowego przywództwa w rozwoju dialogicznej ścieżki dla nowej epoki historii stosunków chrześcijańsko-muzułmańskich umieściła w kontekście zmian w zajmowaniu postawy Kościoła katolickiego wobec współczesnych wyzwań, wprowadzonych przez Sobór Watykański II. Z tej też racji sięgała do innego rodzaju prymarnych źródeł, czyli do dokumentów soborowych oraz nauczania Jana XXIII i Pawła VI. W doborze ich posłużyła się również metodą selektywną.

Wtórne źródła Autorka podzieliła na dwie grupy. Pierwszą stanowią książki i artykuły związane z historią stosunków chrześcijańsko-muzułmańskich, aż do końca 1970 r. Znalazły się tu publikacje źródłowe, książki i zbiory opracowań na tematy związane z historycznymi opartymi o odpowiednie dokumenty z historii stosunków chrześcijańsko-muzułmańskich, bogaty zbiór artykułów opublikowanych w różnych czasopismach naukowych, zbiory felietonów z okresu Soboru Watykańskiego II i pontyfikatów Jana XXIII i Pawła VI. Druga grupa źródeł wtórnych składa się z prac i artykułów na bieżąco zajmujących się kwestią dialogu Jana Pawła II z nie-chrześcijanami, a zwłaszcza z wyznawcami islamu a zwłaszcza z wyznawcami islamu, opracowań będących wynikiem badań odnoszących się do aktywnego zaangażowania papieża w sprawy Bliskiego Wschodu. Do tej grupy zaliczyła również zbiór artykułów skupiających się na społeczno-politycznych i religijnych problemach na Bliskim Wschodzie i szczegółowe biografie Jana Pawła II. Bazę źródłową uzupełnia obszerny zestaw wykorzystanej literatury – 173 pozycje, głównie w języku angielskim i polskim.

Autorka nie sięgała do ogólnodostępnych materiałów źródłowych wydanych w językach oryginalnych (dokumenty kościelne w języku łacińskim lub w języku *editionis tipicae*) i w wersji książkowej, ale opierała się na tekstach internetowych i to przede wszystkim w tłumaczeniach na język angielski, co osłabia moc dowodową wykorzystanych źródeł. Nie sięgnęła też do żadnych źródeł archiwalnych, nie przeprowadziła kwerendy w instytucjach zajmujących się dokumentacją pontyfikatu Jana Pawła II (przynajmniej nie wspomina o penetrowaniu ich zasobów), że wspomnę tylko Ośrodek Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie na Via Cassia 1200 czy Instytut Jana Pawła II KUL, powołany do istnienia w 1982 r. jako międzywydziałowy ośrodek, dla prowadzenia „studiów nad myślą i dziełem Papieża Jana

h. Mj

Pawła II oraz budowania wspólnoty osób w duchu głoszonej przez Niego nauki Chrystusa”. Nie wykorzystano też, modnej na Zachodzie, *oral history*, mając przecież możliwość dotarcia do osób żyjących, a związanych blisko z Janem Pawłem II i mogących rzucić ciekawe światło na badany problem.

Zabrakło w bazie źródłowej i w literaturze odwołania się do źródeł i opracowań czy nawet tylko odwołania się do ówczesnej prasy proweniencji muzułmańskiej, relacjonującej przebieg i stan dialogu chrześcijańsko-muzułmańskiego i postrzegania w nim roli Jana Pawła II. Niekoniecznie muszą one potwierdzać entuzjazm Autorki co do „zdobycia” przez Jana Pawła II świata muzułmańskiego. Przyszłość tego dialogu nie koniecznie stoi u progu świetlanej przyszłości, czego potwierdzeniem może być brutalna i krwawa rzeczywistość – chrześcijanie są prześladowani i mordowani niemal we wszystkich krajach islamu od Czarnego Łądu po zakątki Dalekiego Wschodu.

Niemniej trzeba docenić wysiłek Autorki i zainteresowanie się kwestią dialogu chrześcijańsko-muzułmańskiego, w którym Jan Paweł II odegrał niewątpliwie jedną z pierwszoplanowych ról. Nie ulega wątpliwości, iż dialog ten należy docenić i rozwijać, we wspólnym interesie świata. Dialog ten jest tak w opracowaniach naukowych jak i, a nawet przede wszystkim w mediach, głośzony, a nawet tłamszony eksponowaniem dialogu chrześcijańsko-żydowskiego. Tymczasem islam dla współczesnego świata – nie tylko chrześcijańskiego, dla kultury łaćńskiej (zachodniej) stanowi jeden z palących i globalnych problemów. Jedną z metod jego rozwiązywania jest właśnie dialog religijny. Dostrzeżenie ważkości problemu podnosi walor rozprawy dr D. Rudnickiej-Kassem, wszak nauka powinna dostrzegać i podejmować nowe lub odsłaniać nie odsłonięte obszary badawcze.

Praca ta należy do gatunku interdyscyplinarnego czy multidyscyplinarnego. Jej napisanie wymagało zatem od Autorki dużej erudycji i szerokich, a często odległych od siebie dyscyplin. Dysertacja może zatem być rozpatrywana jako dzieło z dziedziny teologii – głównie teologii ekumenicznej, politologii oraz historii. W moim odczuciu jak najbardziej można rozpatrywać i oceniać to dzieło z zastosowaniem warsztatu historycznego, a to z kilku powodów. Autorka szeroko zarysowała tło historyczne, sięgając najgłębszych pokładów relacji chrześcijańsko-muzułmańskich, dotyczy co prawda niedawnej, ale jednak zamkniętej epoki, trwającego blisko trzydzieści lat pontyfikatu Jana Pawła II.

Aparat źródłowy jest wystarczająco bogaty (przy podtrzymaniu uwagi o jego niepełności). Autorka zna więc dobrze zasady warsztatu naukowego i sprawnie się nim posługuje. Narracja pracy jest ciekawa. Autorka całościowo ujmuje problem i umie zachować dystans oraz spory obiektywizm, a niekiedy i krytycyzm, przy uleganiu jednak fascynacji światem islamskim. Jest też dużą optymistką, do czego ma jednak prawo, jeśli osadzony jest on źródłowo.

Walorem pracy jest język angielski, co daje możliwość zaistnienia na rynku światowym.

2.1.2.

Publikacją dr. Rudnickiej-Kassem *stricte* historyczną wydaje się być, sądząc po tytule, wydana w Krakowie w 2013 r. książka zatytułowana *From the richness of Islamic history*, recenzowana przez prof. Jerzego Hauzińskiego – orientalistę, mediewistę i religioznawcę.

Islam – jak podkreśla dr D. Rudnicka-Kassem – to nie tylko religia, ale także kultura i cywilizacja. Obejmuje on: zasady prawa cywilnego, karnego i konstytucyjnego. Islamski świat nie jest monolitem, ale cywilizacja islamska jest zwojnikiem łączącym wyznawców Mahometa.

Celem tej publikacji, jaki postawiła sobie dr. Rudnicka-Kassem, jest pokazanie bogactwa świata islamu na przykładzie kilku wybranych etapów i zjawisk z historii świata muzułmańskiego. Publikacja ta nie ma cech monografii, ale koncentrują się wokół religijnych dziejów islamu, z poszczególnych obszarów geograficznych i politycznych, związanych z dziedzictwem islamu.

Pierwszy rozdział publikacji poświęcony jest osobie Mahometa i stanowi przegląd biografistyki poświęconej twórcy islamu. Rozdział drugi skupia się na postaciach z historii islamu: przywódcach religijnych i politycznych, osobach charyzmatycznych i wybitnych przedstawicielach dynastii ze świata islamu. Trzeci rozdział dotyczący historii myśli i duchowości islamskiej. Rozdział czwarty koncentruje się na średniowiecznej historii islamu i a w szczególności stanowi analizę jednego z dokumentów tej epoki. Rozdział piąty dotyczy zagadnień związanych z historią architektury i sztuki islamskiej w oparciu o dynamiczny obraz miasta Mameluków – Kairu. Rozdział szósty bliższy jest problematyce politologicznej niż historycznej, jakkolwiek jednak porusza problemy dziejów najnowszych islamu na przykładzie współczesnego Egiptu. Ostatni rozdział stanowi powrót Habilitantki do podejmowanej już przez nią w innych publikacjach tematyki wzajemnych relacji między islamem i chrześcijaństwem.

Jakkolwiek dr D. Rudnicka-Kassem stwierdza, że książka ta jest oparta na wielu różnych źródłach, w tym materiale podstawowym i pomocniczym, to analiza jej „bibliography” od strony warsztatu historyka wskazuje na odtwórczy charakter tej publikacji. Brak w niej źródeł w rozumieniu historyka. Istnieje natomiast ogromne bogactwo literatury, głównie angielskojęzycznej, z której korzystała Autorka. Omawiana tu praca została napisana również w języku angielskim. Ten fakt wprawdzie dodaje Habilitantce „punktów” ale sprawia, że jej praca napisana w języku angielskim będzie jedną, zapewne nie najbardziej odkrywczą, gdyż opartą na literaturze a nie na źródłach, z mnóstwa publikacji w języku angielskim. Gdyby

jednak została napisana w języku polskim, stanowiłaby zdobyczą wysoką lokatę, wśród nielicznej – jak można sądzić z wykazu bibliograficznego Autorki – polskiej literatury przedmiotu.

2.1.3.

Kolejną, chociaż chronologicznie pierwszą, publikacją D. Rudnickiej-Kassem jest książka powstała na bazie jej pracy doktorskiej *Egyptian Drama and Social Change: A Study of Thematic and Artistic Development in Yusuf Idris's Plays*, Kraków – Montreal 1993. materiał historyczny obecny jest w tej publikacji w analizie sztuk Y. Idrisa, odzwierciedlających sytuację społeczno-polityczną Egiptu po rewolucji z 1952 r., na przestrzeni blisko ćwierć wieku. Publikacja ta doczekała się szeregu recenzji w kilku prestiżowych czasopismach naukowych anglojęzycznych a także posiada wiele cytowań w literaturze przedmiotu. Warto też podkreślić, że trzeci rozdział tej publikacji doczekał się reedycji w amerykańskim wydawnictwie GALE Cengage Learning (Detroit, New York, San Francisco, New Haven-Conn, Waterville-Maine, London) w serii *Twentieth-Century Literary Criticism: Criticism of the Work of Novelists, Poets, Playwrights, Short Story Writers, and Other Creative Writers Who Lived between 1900 and 1999, from the First Published Critical Appraisals to Current Evaluations* edited by Lawrence J. Trudeau w 2010 r.

2.2. Artykuły i recenzje

Pozostałe publikacje dr Rudnickiej-Kassem to artykuły zamieszczane w periodykach naukowych, w prasie oraz części prac zbiorowych. Utworom dramaturgów egipskich poświęciła artykuły opublikowane w „Przeglądzie Orientalistycznym”, „Folia Orientalia”, „Roczniku Orientalistycznym” i „Hemispheres. Studies in Cultures and Societies,” zwracając uwagę na kontekst historyczno-polityczny ich twórczości. Łącznie habilitanta opublikowała 6 rozdziałów w monografiach (w tym trzy w języku polskim); 26 artykułów w periodykach naukowych (w tym 7 w języku polskim); 13 recenzji.

3. Obecność w świecie nauki

Ważną formą weryfikacji jakości prowadzonych badań i opublikowanych wyników tychże są recenzje dokonywane przez innych naukowców oraz cytowania w publikacjach naukowych. Dzięki temu, iż twórczość naukowa dr D. Rudnickiej-Kassem jest napisana głównie w języku angielskim weszła ona w krąg nauki światowej. Dużym zainteresowaniem naukowców cieszy się jak dotąd jej praca doktorska opublikowana w 1993 r. w Montrealu. Posiada ona

3 recenzje i jest cytowana 13 razy. Cytowane jest również jej 9 artykułów, w tym niektóre więcej niż jeden raz.

Jest też Habilitantka członkiem Middle East Studies Association of North America od 1988 r. i Towarzystwa Badań Polsko-Kanadyjskich od 2002 r.

4. Dydaktyka i kształcenie młodych kadr

Doktor Rudnicka-Kassem posiada duże doświadczenie dydaktyczne. Od 1977 r. do chwili obecnej jest pracownikiem naukowym w szkołach wyższych. Pracę tę rozpoczynała jako asystentka w Instytucie Filologii Orientalnej UJ (1977-1983) oraz jako teaching assistant w Institute of Islamic Studies Uniwersytetu McGill w Montrealu, a następnie pracując w tymże uniwersytecie jako faculty lecturer. Po powrocie do kraju jako wykładowca, asystent a obecnie jako adiunkt w Uniwersytecie Jagiellońskim (w różnych instytutach i zakładach a od 2005 w Instytucie Bliskiego i Dalekiego Wschodu) oraz jako wykładowca w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (1998-1999) i w Krakowskiej Akademii im. A. Frycza Modrzewskiego w Krakowie.

Jako pracownik dydaktyczny habilitanta wypromowała ok. 100 licencjatów z zakresu historii, religii i kultury Bliskiego Wschodu. Była też recenzentką 80 prac magisterskich i 20 licencjackich.

W 2010 r. uczestniczyła w projekcie szkoleniowym zorganizowanym w Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu „Dialog międzykulturowy podstawą społeczeństwa obywatelskiego”, prowadząc wykład *Introduction to Islam and Muslim Society*.

5. Wyróżnienia i nagrody

Osiągnięcia naukowe i dydaktyczne dr Rudnickiej-Kassem zostały dostrzeżone i nagrodzone przez różne gremia naukowe. Pierwszą nagrodą był dyplom magisterski z wyróżnieniem (1977), a kolejnym wyróżnieniem było roczne stypendium naukowe od Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego (1978). Na Uniwersytecie McGill uzyskała od Institute of Islamic Studies w latach 1985-1991 aż siedmiokrotnie stypendium (Research and Teaching Fellowships).

6. Działalność popularyzatorska

W ramach działalności popularyzatorskiej wygłaszała dr Rudnicka-Kassem pogadanki radiowe oraz zamieszczała teksty w Internecie. Wypowiedzi radiowe i teksty internetowe dotyczyły tematyki islamsko-bliskowschodniej. Na te tematy udzieliła również kilka wywiadów prasowych. W ramach projektów szkoleniowych przygotowywała samodzielnie i w zespole

materiały do słownika i rozmówek arabskich z przeznaczeniem dla pracowników firm polskich pracujących w Libii.

7. Podsumowanie i ocena końcowa

Dorobek naukowy dr Doroty Rudnickiej-Kassem należy ocenić wysoko. Podkreślenia wart jest fakt obecności jej dorobku w obiegu nauki światowej, ze względu na stosowanie w Publikacjach przede wszystkim języka angielskiego. Habilitanta otrzymała solidne przygotowanie teoretyczne podczas studiów w kraju i w Kanadzie a także przygotowanie praktyczne zdobyte podczas rocznego pobytu naukowego w Egipcie. Doświadczenie to zostało ugruntowane poprzez praktykę dydaktyczną i badawczą prowadzoną w wielu ośrodkach naukowych w Polsce i za granicą, głównie w macierzystych uczelniach – w Uniwersytecie Jagiellońskim i w Uniwersytecie McGill w Toronto. Widoczna jest wyraźna ewolucja w zainteresowaniach naukowych Habilitantki. Oscylując wokół świata arabsko-islamskiego wkraczała na coraz to nowe obszary badawcze, co przy dzisiejszych tendencjach wąskiej specjalizacji jest cechą bardzo znamieną i godną podkreślenia. Wymaga to od niej ciągłego samodoskonalenia się i rozwoju. W swej istocie pozostaje ona jednak nadal przede wszystkim filologiem-arabistą. Jej warsztat naukowy w zakresie badań historycznych z pewnością nie jest perfekcyjny. Warsztat historyka powinien opierać się przede wszystkim na źródłach. W badaniach naukowych dotyczących przeszłości dr Rudnicka-Kassem opiera się przede wszystkim na literaturze przedmiotu lub na publikowanych źródłach i to często w ich angielskiej wersji. Jest to główny niedostatek jej warsztatu historycznego. Również podejście do kwestii teologicznych nie jest w pełni precyzyjne. Niemniej, mając na uwadze wszystkie krytyczne uwagi zawarte w tej recenzji i uwzględniając walory jej dorobku naukowo-dydaktycznego, wysoko oceniam ten dorobek naukowy i dydaktyczny dr Doroty Rudnickiej-Kassem i wnioskuję o dalsze procedowanie habilitacyjne, zmierzające do nadania wyżej wymienionej stopnia naukowego doktora habilitowanego w zakresie historii.

Rzeszów, dnia 15 maja 2014 r.

Dr. prof. dr hab. Alicja W. Nalewaczka